

Chodníček Novobanských pověstí

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Žarnovica
Geomorfologická jednotka:	Vtáčnik

Geologická jednotka:	sopečné pohorie
Chránené územie:	žiadne
Prístup:	bus Nová Baňa, autobusová stanica / vlak Nová Baňa, žel. st.
Východisko:	Nová Baňa, autobusová stanica
Trasa:	<p>Trasa 1: Nová Baňa: autobusová stanica – Šibeničný vrch (325 m n. m.) – Kalvária (350 m n. m.) – ul. Andreja Kmeťa, kostol Narodenia Panny Márie – park pred radnicou – Moyzesovou a Baníckou ul. – Mariánska ul., šachta Althandel – Kohútovo – Zvonička – Havrania skala – Červená skala – autobusová stanica</p> <p>Trasa 2: začiatok a koniec zhodne s trasou 1 s výnimkou stredného úseku: ... – park pred radnicou – Moyzesovou a Kamenárskou ul. – dolinou Suchého potoka – Zadný Šarvíz – Johan (670 m n. m.) – Zadný Šarvíz – Štamproch – Kohútovo ...</p>
Dĺžka, prevýšenie:	Trasa 1 – 10,5 km, prevýšenie 470 m Trasa 2 – 21 km, prevýšenie 810 m
Čas prechodu:	Trasa 1 – 4 h Trasa 2 – 8 h
Počet zastávok:	10
Náročnosť:	stredne náročná a náročná trasa

Zameranie chodníka: historické, prírodovedné

Typ chodníka: samoobslužný, okružný, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Trasa križuje červenú a v druhej polovici je čiastočne súbežná s modrou a žltou turistickou značkou.

Rok otvorenia: 2022

Aktuálny stav: Informačné panely sú v dobrom stave (2024).

Textový sprievodca: nie je; vlastná stránka náučného chodníka s informáciami o rezbárskych a výtvarných dielach a linkami (QR kódy) na zvukové nahrávky povestí, ktoré sú jeho súčasťou

Kontakt: Občianske združenie Novobanskí patrioti, Štúrova 1920/50, 968 01 Nová Baňa; Mestské lesy Nová Baňa, s. r. o., Bernolákova 11, 968 01 Nová Baňa, tel. 045 / 6856 729

Poznámky: (1) Obe trasy majú zhodné zastávky s výnimkou jedinej – trasa 2 vynecháva zastávku 6 (Vršky, šachta Althandel) a navyše má zastávku 10 (Johan, 670 m n. m.). (2) Trasa chodníka sa miestami prelína s trasami A a B banského náučného chodníka Po stopách baníckej slávy v Novej Bani, náučného chodníka Zvonička a náučného chodníka Zbojnícke studničky, pričom niektoré ich zastávky sú spoločné.

Upozornenie: V území chodníka sa nachádza mnoho historických banských diel (šachty), je preto nutné venovať pozornosť pre prípad poškodenia ochranných a zabezpečovacích zariadení.

Využitelnosť pre školy

Kratšia trasa 1 chodníka je vhodná pre terénne vyučovanie, a to obsahovo pre mladších žiakov. Informačné panely (ako aj vlastná stránka chodníka) obsahujú QR kódy s odkazmi na zvukové nahrávky povestí.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Nová Baňa. Starobylé banské kráľovské mesto v Novobanskej kotline v južnom cípe pohoria Vtáčnik pri jeho styku s Pohronským Inovcom a Štiavnickými vrchmi v ústí Novobanského (predtým Kýzového) potoka do Hrona. Prvá písomná zmienka o už rozvinutej baníckej osade pochádza z roku 1337. V roku 1345 získala postavenie slobodného kráľovského a banského mesta a mestské výsady. Došlo k významnému rozvoju baníctva (s ťažbou rúd zlata a striebra) i mesta, ktoré sa zaradilo medzi sedem hornouhorských banských miest. Krátky rozmach vystriedali pohromy a vyludnenie: vnútorné nepokoje v Uhorsku a protiturecké vojny (mesto zničené Turkami v roku 1664, stavovské povstania a morová epidémia) a zatopenie baní podzemnou vodou v 16. storočí. Problémy podzemnej vody v stagnujúcich baniach mal zachrániť parný stroj na pohon banských čerpadiel, zostrojený v roku 1722 anglickým konštruktérom Isaacom Potterom, – prvý na európskom kontinente. V roku 1723 tu vznikla účastinná spoločnosť na ťažbu zlata, ktorá pre nerentabilitu skončila v roku 1888. Okrem baníctva sa obyvatelia zaoberali kamenárstvom (výroba mlynských kameňov už od 14. storočia), po zániku baníctva sa rozvinuli remeslá a ovocinárstvo, neskôr pribudla sklárska výroba. Historické centrum mesta s pozdĺžnym námestím leží na sútoku Novobanského a Starohutského potoka. K pamiatkam sa radí budova bývalej radnice, pôvodne gotickej pevnosti (1353) na námestí (dnes múzeum), dva gotické kostoly – Narodenia Panny Márie (farský) z druhej polovice 14. storočia a sv. Alžbety so špitálom z roku 1391 –, klasicistický kostol sv. Kríža na Kalvárii (1826), neskoroklasicistické súsošie sv. Trojice (1847) a neogotická pútnická kaplnka Panny Márie v **Kohútove** na východnom okraji Novej Bane (vysvätená 12. septembra 1869), pri ktorej vzniklo pútnické miesto a malá botanická záhrada s ojedinelým sekvojovcom mamutím, vysokým 34 m. Keďže poloha kaplnky neumožňovala, aby od nej zvuk zvonov doliehal až do Novej Bane, v roku 1874 bola južne od nej, bližšie k mestu na kopci protílahlom ku kalvárii postavená zvonica. Neskôr sa okolo nej vyvinul rekreačný areál **Zvonička**. V roku 2020 boli v lesoch osobitného určenia s rekreačným významom medzi Kohútovom a areálom pri Zvoničke vysadené ako **Záhradný les** domáce i cudzokrajné stromy a kry, označené menovkami. K mestu patrí aj osada **Stará Huta**, v ktorej v roku 1630 vznikla jedna z najstarších uhorských sklární, a ďalšie početné osady a rozptýlené sídla v jeho horskom zázemí (v Pohronskom Inovci i Vtáčniku), tzv. štále, s ľudovou architektúrou gazdovských usadlostí.

Pohronské múzeum v Novej Bani. Regionálne múzeum, ktorého zriaďovateľom je Banskobystrický samosprávny kraj, sídliace v historickej budove, dominujúcej centru Novej Bane. Pôvodne šlo o štvorpodlažnú pevnostnú gotickú stavbu z druhej polovice 14. storočia – pravdepodobne kráľovský dom v zmysle nariadenia Karola Róberta, do akých mali v banských mestách ťažiarci odovzdávať drahé kovy pre skúšku rýdzosti zlata banským grófom. Po požiari v prvej polovici 18. storočia ho prestavali na radnicu. V „radnej“ sieni sú zachované barokové nástenné maľby z 18. storočia s portrétmi uhorských panovníkov a v podzemí chodby – mestské katakomby. Budova je kultúrnou pamiatkou. Múzeum celoročne poskytuje rôznorodé regionálne expozície a výstavy. Raritou popri expozíciách pravekého osídlenia, histórie mesta, národopisu, umeleckohistorickej, sklárstva a i. je permanentná vulkanologická výstava venovaná najmladšej sopke Slovenska, ležiacej na juh od Novej Bane (viac v hesle Prírodná pamiatka Putikov vršok v náučnom chodníku Zvonička).

Háj (712 m n. m.). Horský masív v najjužnejšej časti Vtáčnika nad Novou Baňou vklinený medzi Novobanskú kotlinu a dolinu Hrona. Ide o mohutnú ryolitovú extrúziu (výlev). Ryolit je tu pomerne

čerstvý, nepostihnutý intenzívnymi hydrotermálnymi premenami. Ťažil sa tu vo viacerých lomoch a priamo na mieste ťažby sa aj nahrubo opracovával. Okolo roku 1850 vznikla Prvá novobanská spoločnosť na výrobu mlynských kameňov, ktorá zanikla po prvej svetovej vojne. Ryolitový vulkanizmus tu bol priamou príčinou vzniku sústavy žíl rúd drahých kovov (zlato, striebro) v rámci susediacich andezitových telies (žilník Reissenschuch) a v dôsledku ich stredovekej ťažby aj mesta Nová Baňa. Vo svahoch sa nachádza mnoho povrchových banských a ťažobných foriem reliéfu, napr. haldy, pingy, ústia šachiet, šachtíc a štôlní, lomy. Na západnom okraji vrcholovej časti Hája stojí 21 m vysoká rozhľadňa s troma vyhliadkovými poschodiami, ktorá poskytuje výhľady na Novobanskú kotlinu (je súčasťou Vtáčnika), Pohronský Inovec a Štiavnické vrchy. Vo výraznej južnej rássoche čnejú dve skalnaté vyhliadkové plošinky - **Červená skala** (aj vrch **Gupňa**) a **Havrania skala** (viď samostatné heslá).

Červená skala. Ryolitový skalný útvar bezprostredne pod vrcholom vrchu **Gupňa (458 m n. m.)** v južnom cípe Vtáčnika nad Novou Baňou. Pomenovaný je podľa červenkastej farby ryolitu, v minulosti nesprávne označovaného ako „novobanský trachyt“. Z vrcholovej skalnej plošinky je výhľad na časť Novej Bane a do doliny Hrona, tu oddeľujúcej Vtáčnik a Pohronský Inovec od Štiavnických vrchov. V ich okraji južne od rozsiahleho areálu závodu v Novej Bani nad obcou Brehy vidno najmladšiu sopečnú štruktúru na Slovensku Putikov vršok - nasypáný troskový vulkanický kužeľ a z neho vyliate lávové prúdy (viac v hesle Prírodná pamiatka Putikov vršok v náučnom chodníku Zvonička).

Havrania skala. Neveľká skalnatá terasa v južnom cípe Vtáčnika v strmom svahu nad Hronom v rámci masívu Hája východne od Červenej skaly, budovaná červenkasto sfarbeným ryolitom, s vyhliadkou do doliny Hrona a na okraj Štiavnických vrchov. V širšom okolí, najmä v horninách andezitového zloženia, bol vyvinutý mohutný súbor paralelných žíl - žilník Reissenschuch -, s obsahom veľmi kvalitnej zlatej a striebornej rudy, intenzívne ťažený najmä v stredoveku. O dávnej ťažbe svedčí veľké množstvo povrchových jám - ping - a otvorených šachtíc. Severne od Havranej skaly sa nachádza otvorené ústie šachty Klingsbittner, ľudovo nazývanej Kamenná šachta. Viac (aj o ryolite) > na trase A (a v textoch) banského náučného chodníka Po stopách baníckej slávy v Novej Bani.

Vtáčnik. Pohorie na strednom Slovensku pretiahnuté severo-južným smerom zhruba medzi Prievidzou, Radobicou, Novou Baňou, Žarnovicou a Novou Lehotou, susediace na severe s Hornonitrianskou kotlinou, na západe Tribečom a Pohronským Inovcom a na východe Žiarskou kotlinou a krátko aj s Kremnickými vrchmi. Vo vyššej severozápadnej časti s ústredným chrbtom a krátkymi rássochami s hojnými skalnými formami a hlbokými dolinami je masívnou hornatinou, kulminujúcou Vtáčnikom (1 346 m n. m.). Vo zvyšku prevláda menej členitý vrchovinový reliéf, miestami je otvorenejší, vytvárajúc neveľké kotliny (Novobanská, Prochotská, Ostrogrúnska). Budované je prevažne neogénnymi andezitmi, v malej miere ryolitmi a ich pyroklastikami. Lokálne (okolo Župkova) sa vyskytujú neogénne riečne a jazerné sedimenty (štrky a piesčité štrky). Geologické pomery a členitosť reliéfu vedie k hojným zosuvom, a to i mohutným kryhovým (blokovým) na miestach čiel bývalých lávových prúdov. Územie je starou baníckou oblasťou, drahé kovy sa ťažili v doline Píľanského potoka nad Žarnovicou a v Novej Bani. V pohorí prameniace potoky smerujú, resp. ústia do Handlovky, Nitry a Hrona. Vo vyšších častiach pohoria prevažujú bukové a bukovo-jedľové lesy, v najvyšších polohách sú bukové porasty krovitého vzrastu, tzv. listnatá „kosodrevina“ s pôvodným smrekom a horskými rastlinnými i živočíšnymi druhmi. Táto západná stredná časť pohoria je súčasťou Chránenej krajinskej oblasti Ponitrie. Východ a juh pohoria je sčasti mozaikovito odlesnený s výskytom neveľkých obcí a rozptýleného osídlenia (štále).

Poloha a obsah informačných panelov

1. Pri železničnej / autobusovej stanici Nová Baňa | Chodníček Novobanských povestí

2. Šibeničný vrch | dve povesti: Zuza Schusterová a Budiž kolesem lámaný
3. Penzión Semmelrock | povest Suchý mlyn
4. Pri rímskokatolíckom kostole Narodenia Panny Márie | povest A zvony nezvonja
5. Radničný park | dve povesti: Ako radní páni lavicu natiahli a Obrátenie majstra Zimana
6. Vršky, šachta Althandel | povest Permoník z Althandlu
7. Havrania skala | povest Havrania skala
8. Červená skala | povest Ženba Tóna Pacinku a osud jej hlavného hrdinu - kováča
9. Rajšúch | povest Fašiang v Bani
10. Johan (670 m n. m.) | povest O chlapcovi Johanovi

